

ՄԱՐԹԻՆ ԼՈՒԹԵՐԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

1520 թվականի կեսերին Լութերի հակամարտությունը պապականության հետ այն աստիճան էր սրվել, որ համաձայնության գալու կամ կացությունը մեղմելու որևէ հնարավորություն այլևս չկար: Նման եզրակացության էին հանգել ոչ միայն պապականները, այլև հենց ինքը՝ Լութերը:

Ի դեպ, Լութերը լինելով անխոնջ մի աշխատող՝ ապշեցուցիչ կարողությամբ և հետևողականությամբ պատասխանում էր իր հակառակորդների բոլոր գրություններին: 1519 թվականին նրա բեղուն գրչից դուրս ելան գերմաներեն լեզվով գրված այնպիսի կրոնական ճառեր, որոնք հետագայում առանցք կազմեցին 1520 թ. նրա բարենորոգչական գլխավոր գրությունների: Հիշյալ ճառերը նվիրված էին «Հայր մեր»-ի մեկնությանը, Քրիստոսի չարչարանքներին, Ավագ շաբաթին, ապաշխարությանը, խոստովանանքին, ամուսնությանը, մկրտությանը և ս. Հաղորդությանը խորհուրդներին, Քրիստոսի ծննդյանը, Տասնաբանյա պատվիրաններին, վաշխարությանը, ինչպես նաև մահվան նախապատրաստվելու անհրաժեշտությանը:

Այս բարեպաշտական ճառերում Լութերը ընդհանրապես չի շեղվում Եկեղեցու որդեգրած ավանդական տեսակետներից: «Մահվան նախապատրաստվելու անհրաժեշտության» մասին գրելիս՝ նա նույնիսկ հանձնարարում է դիմել սրբերի, հրեշտակների և Աստվածամոր բարեխոսությանը:

Միայն մի քանի դեպքերում արտահայտում է նոր տեսակետներ, երբ, օրինակ, խոսում է բոլոր հավատացյալների ընդհանրական քահանայության կամ ս. Հաղորդության առթիվ Տիրոջ մարմնի և արյան բաշխման մասին:

Բարեպաշտական այս գրությունների վրա պետք է ավելացնել նաև հետևյալը. «Չորեքսուսան պատճառք միաթարության վրան վատարկեալ և ծանրաբեռնեալ անձանց (Iessaradecas consolatorio pro Laborantibus et Oneratis), որը խմբագրվել էր լատիներեն և գերմաներեն լեզուներով ու նվիրվել կայսրընտիր Ֆրիդրիխ Իմաստունին, իբրև միաթարանք ներան, որովհետև կայսերական ընտրության մասնակցելուց հետո նա հիվանդացել էր: Սույն աշխատության մեջ նկատի են առնված մարդկանց պատահող չարիքները, որոնք չեզոքանում են Քրիստոսով, նրա հանդեպ հավատով, նրա կողմից մարդկանց արդարանալով: Դրա համար էլ Քրիստոսով արդարանալը Լութերի կողմից նկատվում է միաթարությունների մեծագույն պատճառը:

1520 թվականին Լութերը հրատարակում է Եկեղեցու բարեկարգության վերաբերյալ իր գլխավոր գրությունները.

ա. «Մառ վասն բարի գործոց»:

բ. «Յաղագս պապականությանի հեռավմ. ընդդէմ մեծահոշակ հոռվմակաւնին ի Լալպցիզ»:

գ. «Առ քրիստոնեայ ազնուականն գերմանացոց»:

դ. «Յաղագս Եկեղեցոյ բարեկրնեան գերութեան»:

ե. «Յաղագս ազատութեանն քրիստոնէի»:

1. «Մատ վասն բարի գործոց»-ը, որ ձոնված է Սաքսոնիայի Յոհաննես դքսին՝ կայսրնոսի Ծրիդրիխ Իմաստունի եղբորը, համարվում է նախերգանքը լուսնական բարեկարգության: Մինչ այդ Լուսնորը հաճախ արտահայտվել էր միայն հավատով արդարանալու հնարավորության մասին, որի համար էլ շատերը մեղադրում էին նրան՝ ասելով. «Միայն հավատով արդարանալու վարդապետությունը, որ դու քարոզում ես, և որը դատապարտում է յուրաքանչյուր քարոշական կամ ճգնաժամական նկրտում, ջնջում և արհամարհում է բարի գործերը»:

Սակայն երբ Լուսնորը շեշտը դնում է հավատով արդարանալու վրա, բնավ չի ուզում ստորագնահատել գործերը: Ըստ նրա, հավատը այն ծառն է, որ Սուրբ Հոգու միջոցով բուսնում է մարդու հոգում, և բարի ծառը ճանաչելի է դառնում միայն իր տված պտուղներից, իսկ այդ պտուղները, այս դեպքում, հավատի արգասիքը հանդիսացող բարի գործերն են: Նա գրում է.

«Առաջին հերթին պետք է իմանալ, որ լավ գործերը միայն այն գործերն են, որոնք Աստուծո կողմից են պատվիրված, ինչպես որ մեղքերը միայն այն մեղքերն են, որոնք Աստուծո կողմից են արգելված: Դրա համար էլ ով կամենում է բարի գործերը ճանաչել կամ կատարել դրանք, բավական է, որ ճանաչի Աստուծո պատվիրանները: Քրիստոս այսպես է պատգամում. «Եթե կամենում ես հավիտենական կյանք մտնել, պահի՛ր պատվիրանները» (Մտթ. ԺԺ 17): Իսկ երբ երիտասարդը հարցնում է Քրիստոսին, թե ի՞նչ պետք է անի դրա համար (Մտթ. 18), նա Տառնաբանյա պատվիրաններից բացի՝ այլ բան չի դնում նրա առաջ: Հետևաբար, մենք պետք է սովորենք գնահատել բարի գործերը՝ համաձայն աստվածային պատվիրանների և ոչ թե ելնելով դրանց արտաքին երևույթից, մեծությունից կամ քանակից, ոչ էլ համաձայն մարդկային բարեհաճության, օրենքների կամ տեսակետների, մի բան, որ նախկինում կատարվել է և այժմ էլ տեսնում ենք, թե կատարվում

է՝ որպես մեծագույն արհամարհանք աստվածային պատվիրանների:

«Առաջին ամենախելամ ազնվագույն բարի գործը հավատն է հանդեպ Քրիստոսի, ինչպես որ նա ասում է, երբ հրեաները հարց են տալիս նրան. «Ի՞նչ անենք, որ Աստուծո ուզած գործերը գործենք» (Հովհ. Զ 28). «Աստուծո ուզած գործը ա՛յն է՝ որ հավատաք նրան, ում նա ուղարկեց», լինում է պատասխանը: ...Այս գործի մեջ պետք է պարկալվեն մնացյալները և արանի՛ց պետք է ստանան իրենց բարության դրոշմը. այս մեկը ուժեղ կերպով պետք է ընդգծենք, որպեսզի հասկանալի դառնա բոլորին:

«Ծանաչում ենք շատերին, որոնք աղոթում են, ծով պահում, հաստատություններ հիմնում, այս կամ այն բանն են իրագործում, մարդկանց առաջ բարի կյանք վարում: Սակայն եթե դու նրանց հարց տաս, թե արդյոք վստա՞հ են, որ այն, ինչ կատարում են, հաճելի է Աստծուն, պատասխանը կլինի՝ ո՛չ: Նրանք այդ չգիտեն կամ էլ կասկածում են իրենց արածի վրա: Բացի այդ, կան իմաստուններ, որոնք նրանց մոլորեցնում են՝ ասելով, որ անհրաժեշտ չէ վստահ լինել իրենց կատարած գործի մասին, թե այն աստվածահաճո՞ւ է կամ ոչ. դրա համար էլ ուրիշ բան չեն անում, բացի նրանց բարի գործեր տվորեցնելուց: Ի վերջո հիշյալ բոլոր գործերն էլ հավատից դուրս են, հետևաբար դրանք ոչնչություն են: Այս իսկ պատճառով երբ ես շեշտում եմ հավատի կարևորությունը և դատապարտում անհավատ գործերը, մեղադրվում եմ նրանով, որ իբրեւ արգելում եմ բարի գործերը, միևնույն ես ցանկանում եմ նրանց սովորեցնել հավատի իսկական բարի գործերը:

«Եթե դու շարունակես նրանց հարց տալ, թե նրանք բարի գործ համարո՞ւմ են արդյոք աշխատանքը արհեստանոցում, ինչպես նաև քաղելը, ոտքի կանգնելը, ուտելը, խմելը, պսակելն ու մյուս աշխատանքները, որ նվիրված են մարմնի սնուցման կամ հանրության օգտին և որոնցով նրանք պիտի կարողանան հաճոյանալ Աստուծո, պատասխանը դարձյալ լինում է՝ ո՛չ, որովհետև նրանք այնքան սահմանափակում են բարի գործերը, որ իբրև աշխարհիք նկատի ունեն միայն եկեղեցում աղոթելը, ծոմապահությունն ու ողորմություն տալը. մնացյալները նրանց համար համարվում են անօգուտ և Աստուծո առաջ էլ՝ անարժեք»:

¹ Ricardo García-Villoslada, Martín Lutero, I, Madrid 1976, էջ 444.

² M. Luther, Ausgewählte Schriften, Frankfurt/M., 1983, I, էջ 41-43.

Այս կապակցությամբ կաթոլիկ մի հեղինակ մեղադրում է Լույսերին՝ ասելով. «Լույսերը չի՝ կարդացել սուրբ հայրերի, միջին դարի աստվածաբանների և Պողոս առաքյալի թղթերը մեկնողների երկերում, թե աշխատելը, ուտելը, խմելը կամ որևէ այլ գործ կարելի է և պետք է կատարել «Աստուծո փառքի համար» (Ա. Կորնթ. Ժ 31)³։

Վերոհիշյալ մեղադրանքն անշուշտ անտեղի է։ Լույսերի նպատակը ոչ թե մի նոր վարդապետություն առաջ քաշելն է, այլ գոյություն ունեցող ճշմարտությունը վերականգնելը, ինչ որ բարի գործերի դեպքում խախտվել էր շատերի մեջ կամ մոռացության մեջ տրվել. իսկ հավատը բոլոր բարի գործերի նախապայմանը համարելով՝ նա հանդես է գալիս իբրև ճշմարիտ քրիստոնյա, որի յուրաքանչյուր խոսքը, մտածումը կամ շարժումը մղված պետք է լինի հավատից։ «Ամենայն ինչ, որ հավատից չէ, մեղք է» (Հռոմ. ԺԴ 23)։ Հավատի և գործերի հարաբերակցության մեջ Լույսերի բերած նոր տեսակետը միայն այն է, որ նա հավատին է տալիս նախապատվությունը, հավատ, որ միայն գործերի մեջ է դրսևորվում և գործերի միջոցով տալիս իր արգասիքը, այսպես առաքյալի ասածի մեան կլինի. «Հաստ առանց գործոց մեռեալ է» (Հակոբոս Բ 17)։

2. «Յաղագս պապականության ի Հռոմում. ընդդեմ մեծահռչակ հռոմեականին ի Լաչպցիզ»։ Այստեղ «մեծահռչակ հռոմեական» ասելով Լույսերը նկատի ունի Աուգուստին Ալֆելդին (1480—1535), որն անդամ էր Լաչպցիզի ֆրանցիսկյան միաբանության և որը 1520 թվականի ապրիլին լատիներեն մի գրություն էր խմբագրել Լույսերի դեմ՝ ապացուցելով, որ պապականությունը հաստատված է Ս. Գրքի խոսքերի վրա և դրա համար էլ աստվածահաստատ մի իշխանություն է։ Լույսերը անձամբ չէր պատասխանել այդ գրությանը, սակայն շուտով Ալֆելդը միևնույն հարցի շուրջ հրատարակում է մի գրքույկ գերմաներեն լեզվով։

Այս պարագան ստիժ է տալիս Լույսերին մի անգամ ևս հրապարակ իջնելու, որովհետև վերոհիշյալ գերմաներեն գրքույկը կարող էր մոլորեցնել պարզ ժողովրդին և շատերին իր դեմ լարել։ Այս մտահոգությամբ էլ նա գրում է իր պատմախանդը՝ «Յաղագս՝ պապականության ի Հռոմում. ընդդեմ մեծահռչակ հռոմեական-

նին ի Լաչպցիզ»։ «Մեծահռչակ» բառը այստեղ ծաղրական իմաստով է գործածված։

Լույսերը դեմ է եղել կղերապետության։ Նրա համար իսկական քրիստոնեությունը Քրիստոսի բոլոր հավատացյալների միաբանությունն է երկրի վրա, որի միակ գլուխը Հիսուսն է։ Նա ասում է.

«...Եթե պապականությունը աստվածաին կարգավորությամբ անվիճելի իշխանություն ունի ամբողջ քրիստոնեության վրա, ապա ուրեմն կարելի է ասել, իբրև քրիստոնյա, թե աշխարհի բոլոր այն քրիստոնյաները, որոնք չեն եմթարկվում Հռոմի, հերետիկոս են և հերձվածող, եթե նույնիսկ մեզ նման նրանք միևնույն մղկրությունը, միևնույն խորհուրդը, միևնույն Ավետարանն ու հավատո հանգանակներն ունեն, լոկ այն տարբերությամբ, որ նրանց իրենց եպիսկոպոսներին և քահանաներին Հռոմի կողմից հաստատել չեն տալիս կամ այդ իշխանությունը փողով չեն գնում, ինչպես որ այժմ անում են այստեղ. նրանք թույլ չեն տալիս, որ մեկը ծաղր ու ծանակի առարկա դարձնի իրենց, մի բան, որ գերմանացիները թույլ են տալիս։ Այդպիսի քրիստոնյաներից են մոսկվացիները, ապիտակ ռուսները, հույները, բոհեմացիները և այլ բազմաթիվ մեծ ժողովուրդներ աշխարհի մեջ։

«Առդ, ինչպես են հաստատել եմ, այժմ էլ հաստատում եմ, որ վերոհիշյալ քրիստոնյաները ո՛չ հերետիկոսներ են և ո՛չ էլ հերձվածող։ Նրանք միգուցե նույնիսկ մեզանից էլ լավ քրիստոնյաներ են, անշուշտ որոշ բացառություններով, ինչպես որ մեզանից ոչ բոլորը լավ քրիստոնյաներ են...»

«Ոչ ոք պետք է այնքան հիմար լինի կարծելու համար, թե պապի և նրա բոլոր հետևորդների ու շողոքորթների լուրջ համոզմունքն է այն, որ պապական մեծածավալ իշխանությունը աստվածային տնօրինման արդյունքն է։ Այս բանը երևում է նրանից, որ աստվածային կարգավորությունների նույնիսկ ամենաչնչին տառն էլ չի հարգվում Հռոմում, այլ, ինչպես երևում է, դրանք իբրև հիմարություն ծաղրի են եմթարկվում, երբ մեկը ակնարկություն է անում դրանց մասին։ Նրանք նույնիսկ կարող են հանդուրժել, որ ամբողջ աշխարհում Այլետարանն ու քրիստոնեական հավատը գետինը մտնեն, միայն թե մի մազ անգամ չպակասի իրենց գլխից։ Բացի դրանից, հոգևոր և աշխարհիկ առաքելությունների բոլոր վատ օրինակները հորդում են Հռոմից, ինչպես մի ծովից ամեն տեսակ ապականություն՝ համայն աշ-

³ Ricordo, Garcia—Villoslada, Martín Lutero. I, էջ 445.

խարհում: Հոռմը այդ բոլորի վրա ծիծաղում է, իսկ նա, ով ողբում է դրանց վրա, նա միամիտ քրիստոնյա է նկատվում, աչքինքն՝ հիմար: Իսկ եթե նրանց համար աստվածային տնօրինությունն իսկապես լուրջ նշանակություն ունենար, նրանք պետք է զբաղվեին հազարավոր հրատապ խնդիրներով և հատկապես այնպիսի խնդիրներով, որոնց վրա այժմ ծիծաղում են: Հակոբոս առաքյալն ասում է. «Նա, ով մեկ բանով միայն սայթաքում է օրենքի հանդեպ՝ պարտական կլինի ամբողջ օրենքին» (Հակոբոս Բ 10): Հետևաբար ո՞վ պիտի ուզենար այնքան տխմար լինել հավատալու համար, թե նրանք աստվածային կարգավորությունը լոկ մի մասի մեջ են փնտրում, երբ նրանք մնացյալ մասերը ծաղրի են ենթարկում:

Իսկ Պետրոս առաքյալի գլխավորության մասին, որից ելնելով պապը, իբրև հաջորդ՝ Պետրոսի, իրեն իրավունք է վերապահում ամբողջ քրիստոնեության գլխավորը լինելու, Լուսնըրը հետևյալն է գրում.

«Իր խոսքով և պատգամով Քրիստոս իր բոլոր աշակերտներին համահավասար իշխանություն տալով՝ նրանց ուղարկեց աշխարհով մեկ: Ինչպես որ Պողոս առաքյալն է ասում «Մենք պատգամավորներ ենք Քրիստոսի համար» (Բ Կորնթ. Ե 20) և կամ՝ «Ո՛վ է Պետրոսը՝ կամ ո՞վ է Պողոսը, պաշտոնյաներ, որոնցով հավատադիր» (Ս. Կորնթ. Գ 5): Կառգամավորի պաշտոնն ունենալ՝ նշանակում է արածել, կատարել, եպիսկոպոս լինել և մանուկներին աղ գործեր կատարել: Բայց երբ պապը Աստուծո բոլոր պատգամավորներին իրեն է ենթարկում, անում է այն միևնույն բանը, ինչ որ պիտի աներ մի իշխանի պատգամավորը, երբ փորձեր կանգնեցնել իր մյուս պաշտոնակիցներին և նրանց իր կամքի համաձայն ուղարկել, իսկ ինքն իր տեղից չշարժվեր: Դա հաճելի կլիներ իշխանին. անշուշտ թե նա նկատի կառներ այն:

«Իսկ եթե դու այսուհանդերձ ասես՝ «Այո՛, ստույգ է, որ մի պատգամավոր կարող է վերադառնալ լինել մի ուրիշից», ես էլ քեզ կասեմ, թե՛ «Մի պատգամավոր կարող է մյուսից ավելի լավ և ճարտար լինել, ինչպես որ Ս. Պողոսն էր՝ Պետրոսի համեմատությամբ: Բայց քանի որ նրանք եռուսուն էլ միևնույն պատգամն են բերում, ուրեմն նրանցից ոչ մեկը իր մատուցելիք պաշտոնի տեսակետից առավելություն չունի մյուսի նկատմամբ:

⁴ Լուսնըրը «Ապոկոսի» փոխարեն «Պետրոս» է գրել:

«Եվ քանի որ Աստուծո կարգադրությամբ բոլոր եպիսկոպոսները իրար հավասար են և առաքյալների տեղն են բռնում, ուրեմն ես իրավամբ կարող եմ հաստատել, թե երևելի Եկեղեցու մեջ մարդկային տնօրինությամբ միայն մեկը մյուսից վերադառնալ է:

«...Նրանք (հոռմեականները) ասում են, թե պապի անձնական իշխանությունը հաստատված է Քրիստոսի հետևյալ խոսքերով. «Այդ վեմի վրա պիտի շինեմ իմ Եկեղեցին» (Մտք. ԺԶ 18): Առ այդ, նրանք «վեմ» բառով նկատի ունեն Ս. Պետրոսին ու նրա իշխանությունը: Ես բազմիցս հերքել եմ այս տեսակետը: Սակայն ամփոփ կերպով այստեղ էլ կասեմ հետևյալը.

Առաջին. նրանք պետք է անպայման ապացուցեն, թե «վեմ» նշանակում է «իշխանություն»: Այս մեկը նրանք չեն անում և ոչ էլ կկարողանան անել. այսուհանդերձ այդ մասին բարբաջանքներ են դուրս տալիս իրենց գլխից, և այն, ինչ իրենք փոխում են՝ ուզում են, որ նկատի առնվի իբրև աստվածային կարգավորություն:

Երկրորդ. «Վեմ»-ով չի կարելի նկատի առնել ո՛չ Ս. Պետրոսին և ո՛չ էլ նրա իշխանությունը: Այս բանը ապացուցվում է հենց Քրիստոսի խոսքերով, երբ նա, շարունակելով իր միտքը, հայտարարում է. «Ո՛ր դժոխքի դռները ի վիճակի պիտի չլինեն այն հաղթահարելու»: Արդ, արևի լույսի նման պարզ է, որ ոչ ոք պապի քաղաքական իշխանության ներքո չի կարող հզորանալ Եկեղեցու մեջ և կամ դիմադրել դժոխքի դռներին: Արդարև, հավատացյալների մեծագույն մասը, որ կառուցում է պապի իշխանությունից և իր հույսը դնում է նրա վրա, կաշկանդվում է դժոխքի ուժերից, լի է մեղքերով և չարությամբ: Բացի դրանից, պապերից ոմանք, հենց իրենք հերետիկոս են եղել, բաց թողել հերետիկոսական օրենքներ, այսուհանդերձ հաստատ են մնացել իրենց իշխանության վրա: Այս իսկ պատճառով «Վեմ»-ով չի կարելի նկատի ունենալ այն իշխանությունը, որ չի կարող դիմանալ դժոխքի դռներին, այլ՝ դրանով նկատի են առնվում միայն Քրիստոսն ու հավատը, որոնց դեմ ոչ մի ուժ ոչինչ անել չի կարող:

«Իսկ եթե իշխանությունը հաստատում է, հսկառակ նրան, որ շատերը պաշարում են դրա դեմ, այդ չի նշանակում սակայն, թե այն դիմադրել է նաև դժոխքի դռներին. եթե այդպես է, ապա պետք է ասել, որ հունական Եկեղեցին էլ է կանգուն, ինչպես նաև աշխարհի մյուս բոլոր քրիստոնյա Եկեղեցիները:

«Դու, ողորմելի և կույր հոռմեական⁵, նախքան գրելդ պետք է սովորեիր, թե ինչ է նշանակում «դժոխքի դռները հաղթահարելը»: Եթե ամեն տոկոսությունն ընդունում է դժոխքի դռների դեմ տարած հաղթանակի հետ, ուրեմն սատանայի արքայությունը, իր տոկոսությամբ, քանակական տեսակետից ավելի է, քան Աստծունը: Սակայն դժոխքից դռներին դիմադրել՝ նշանակում է ոչ թե մարմնապես գոյություն ունենալ մի համայնքի, ուժի, իշխանության կամ մի ժողովի մեջ,—ինչպես որ դու հոռմեականների համայնքի և միության մասին խոսելիս նշում ես,—այլ՝ գոյություն ունենալ հաստատուն, ճշմարիտ հավատի մեջ՝ հիմնվելով Քրիստոսի, այսինքն՝ վեմի վրա, այնպես որ սատանայի որևէ ուժ կարող չլինի այդ հավատը սասանել, թեև բազմաթիվ են նրա ուժերը և անհաշիվ՝ նրա հարուցած վեճերն ու խարդալանքները, որ նա ի գործ պիտի դնի իր պաշարի համար:

«Նմանապես բավարար չէ, երբ դու փորձում ես բառախաղ անել և ասել. «Թեև պապականությունը երբեմն սատանայի իշխանության տակ է ընկել, սակայն նրա իշխանության ներքո միշտ ապրել են ողորմիտ քրիստոնյաներ»: Ես էլ կասեմ, որ թուրքերի մեջ էլ գոյություն ունեն քրիստոնյաներ, ինչպես ամբողջ աշխարհի մեջ ու նաև նախկին ժամանակներում Նեքոնի և այլ բռնակալների իշխանության տակ:

Ի՞նչ իմաստ ունի այդ խոսքը: Եթե իրապես Քրիստոսի խոսքը վերաբերում է հենց պապին և պապականությանը, թե նրանք են ներկայացնում այն վեմը, որ հաղթում է դժոխքի դռներին, ուրեմն նրանք երբեք իրավունք չունեն ընկնելու սատանայի ազդեցության տակ...:

«Հոռմեականները մեջքերում են ևս մի ասացվածք ի նպատակ իրենց, Տիրոջ այն խոսքը, երբ նա ասում է Պետրոսին. «Արածեցրո՛ւ իմ ոչխարներին» (Հովհ. ԻԱ. 15—17): Այստեղ նրանք այլևս առաջնակարգ ու գերազանց վարպետներ են, երբ պնդում են. «Քանի որ Քրիստոս հատկապես Պետրոսին ասաց՝ «Արածեցրո՛ւ իմ ոչխարներին», ուրեմն հենց նրան էլ բոլորից ավելի իշխանություն տվեց»:

«Բայց մենք ամենից առաջ պետք է իմանանք, որ «արածեցնել» հոռմեականների լեզվով նշանակում է՝ բռնադատել ու ճնշել քրիստոնյաներին բազմաթիվ վնասակար օրենքներով. եպիսկոպոսական եմիփորոնները (pallium) բարձր գներով վաճառել, բոլոր կապվածքներից տուրքերը

(anat) բռնությամբ գանձել, սեփականացնել բոլոր հիմնարկությունները, ներման թղթեր վաճառել, ամեն ինչի վրա հարկեր դնել նամակների, կոնդակների, արճիճի և մոմի միջոցով⁶, արգելել Ավետարանի քարոզությունը, աշխարհի բոլոր արհեստանոցները գրավել Հռոմի ստահակներով, բոլոր դատերը ի նպատակ իրենց լուծել, բազմացնել վեճն ու երկպառակությունը... մեկ խոսքով՝ ոչ մեկին չթողնել ազատորեն հասնել ճշմարտության կամ խաղաղության ունենալ...»⁷:

Վերոհիշյալ աշխատությունից երևում է. Լույսերի խոր աստվածությունը պապականության հանդեպ, միաժամանակ նրա մասնակի շեղումը գոյություն ունեցող այն ավանդական տեսակետներից, որոնք վերաբերում էին Եկեղեցուն և նրա մկրտապետությանը: Արդարև, նա շեջող դնում էր Եկեղեցու աներևույթ կերպարանքի վրայ, որը խորհրդանշում է հոգևոր միասնականությունը Քրիստոսի բոլոր հավատացյալների և որի գլուխն է հենց ինքը՝ Քրիստոսը: Ոգեկան քրիստոնեությունն է կազմում միակ և ճշմարիտ Եկեղեցին, որի հոգին հավատն է, իսկ հոգին կարիք չունի նյութեղեն գլխի: Քրիստոս, իբրև գլուխ Եկեղեցու, չի կարող ունենալ իր փոխանորդը. ո՛չ պապը և ո՛չ էլ որևէ մի եպիսկոպոս չի կարող լինել փոխանորդը կամ ներկայացուցիչը Քրիստոսի:

Անշուշտ կարելի է պատկերացնել, թե ինչ մեծ իրարանցում էին ստեղծում Լույսերի նախորդ և այս գրությունները ժողովրդի մեջ: Բաժակն արդեն հորդել էր: Հռոմի մեջ նույն օրերին, երբ Լույսերը գրի էր առնում իր «Յաղագս պապականության» աշխատությունը, խմբագրվում էր պապական մի կոնդակ՝ բանադրելու համար նրան:

Լույսերն իր կողքին ուներ հումանիստներից շատերին, որոնցից էին Ուրիխ ֆոն Հուտենը և հռչակավոր մկարիչ Ալբրեխտ Դյուրերը: Սոաջինը փախել էր Ֆուլդա քաղաքի վանքից՝ չուզենալով ապրել կղերականների ճնշող և անարդար շրջապատում: Նա էլ էր խիստ բնադատություններ անում Հռոմին, սակայն նրա հոռմատյացությունը կրում էր ազգային բնույթ, որովհետև, իբրև գերմանացի, նա ուզում էր ազատագրել իր ազգակիցներին Հռոմի և նրա եպիսկոպոսների դաժան ու կեղեքիչ բռնությունից, մինչդեռ Լույսերի հոռմատ-

⁶ Պապական կոնդակների տեսակներ, որոնք կրում էին արճիճի կամ մկրտամուկ կնիքներ:

⁷ Martin Litcher, Werke, II, Wien 1983, 42 8—63:

⁵ Լույսերը մկատի ունի Աուգուստին Ավելիդին:

կապես եկեղեցական պաշտամունքի արգելքը (interdikt): Միայն կիրակի օրերը պետք է կատարվեն եկեղեցական տոները, շաբաթվա մնացած օրերը բոլորի համար աշխատանքի օրեր պետք է լինեն: Ամենօրյա պատարագներ կարելի է կատարել միայն առավոտ կանոնի: Քրիստոնյաներից ոչ ոք չպետք է զբաղվի մուրացկանությամբ, մուրացկանությունը ամբողջությամբ պետք է վերացվի: Ամուսնության արգելքի աստիճանը պետք է նվազեցնել և հասցնել չորս կամ երեք պորտի: Պետք է բարեկարգվեն նաև համալսարանները:

Քրիստոնյա ազնվականներին ուղղված այս գրությունը մեծ ընդունելություն է գտնում ոչ միայն բարեկարգության կողմնակիցների, այլև հենց Լույսերի հակառակորդների շրջանակում, որոնցից Սաքսոնիայի Գևորգ դուքսը հայտարարում է, թե շատ բան ճիշտ է Լույսերի գրության մեջ և թե, ի վերջո, որևէ մեկը պետք է մատնանշեր Եկեղեցում կատարվող անկարգությունները, իսկ եթե շատերը ստիպված են լինելու՝ այն ժամանակ քարերը պիտի աղաղակեն: Արդարև, Լույսերի սույն գրության մեջ խտացված է բազմաթիվ սերունդների բաղձանքը եկեղեցական բարեկարգության վերաբերյալ, ինչպես նաև նրա արդար թողոքը պապականության թույլ տված ապօրինությունների դեմ:

4. Յաղագս Եկեղեցույ Բաբելոնեան գերությունեան: Լույսերը 1520 թ. հոկտեմբերի առաջին օրերին հրապարակ է իջնում ևս մի նոր գրքով, այս անգամ լատիներեն լեզվով՝ *De captivitate Babylonica ecclesiae* («Յաղագս Եկեղեցույ Բաբելոնեան գերությունեան»):

Ժողովրդի հիշողության մեջ դեռ թարմ էր քրիստոնյա ազնվականներին ուղղված նրա գրքի ցնցող տպավորությունը: Այս նոր գրքով նա ձրգտում է աստվածաբանների ուշադրությունը հրավիրել նաև Եկեղեցու սրբազան խորհուրդների կիրառման և վավերականության վրա: Դրա համար էլ նա այս աշխատությունը գրում է լատիներեն լեզվով:

Քրիստոնյա ազնվականներին ուղղված նրա գրքում դեռևս նկատվում էր պապականության հետ Լույսերի հաշտության հնարավորությունը, որովհետև այնտեղ քննարկված հարցերի ու արված առաջարկությունների առանցքը կազմում էր հետևյալ կերպ. ձեռքագատել Եկեղեցին ու եկեղեցականությունը իրենց սկզբունքին և առաքելությանը անհարիր վիճակներից ու երևույթներից: Մինչդեռ «Յաղագս Եկեղեցույ Բաբելոնեան գերությունեան» աշխա-

տությունը ուղղակի հարվածում էր հոռմեական Եկեղեցու աստվածաբանությանը, որով և մեկընդմիջտ բացառվում էր պապականության հետ հաշտության ամեն հնարավորություն: Հոռմեական Եկեղեցին կանգնած էր մի անխուսափելի հերձվածի առաջ:

Ըստ Լույսերի, ինչպես Բաբելոնը մի ժամանակ գերել էր հրեաներին, այնպես էլ այժմ Հոռմը գերում է Եկեղեցին ու նրա սրբազան խորհուրդները, որոնց թիվը նա ավելացրել ու հասցրել է յոթի. մինչդեռ Եկեղեցում գոյություն ունեցել են միայն երեք խորհուրդներ, որոնք հաստատված են եղել Քրիստոսի խոսքերով: Յուրաքանչյուր խորհուրդ մատակարարելու համար անհրաժեշտ է ունենալ հավատ Քրիստոսի նկատմամբ, այլապես ապարդյուն է նրա կիրառումը: Լույսերը պապականությունը համեմատում է Բաբելոնի թագավորության հետ, որտեղ գերված են քրիստոնյաները, հետևաբար պետք է ազատագրել նրանց:

Եկեղեցու այդ երեք խորհուրդներն են՝ Մկրտություն, Ապաշխարություն և Ս. Հաղորդություն:

Լույսերն իր այս աշխատության սկզբում նախ ախտաւանք է հայտնում, որ ինքը հրատարակել է ներման թղթերի մասին մի գրություն այնպիսի մի ժամանակ, երբ ժողովուրդը դեռևս չէր ձեռքագատված սննոտիապաշտությունից և մեծ հարգանք էր տաժում հոռմեական Եկեղեցու հանդեպ, որի պատճառով էլ մասամբ նա արդարացի էր գտնում այդ թղթերի կիրառումը: Սակայն պապականների տարած աշխույժ աշխատանքը ի պաշտպանություն ներման թղթերի՝ Լույսերին բերում է այն համոզմանը, որ այդ ներումները ուրիշ բան չեն, եթե ոչ հոռմեական Եկեղեցու շողոքոքի հոգևորականների կողմից հաստատված խաբեբայություններ: Իսկ պապի առաջնության կամ գերագահության ջատագովությունը նրան մղում է հանգելու այն եզրակացության, որ «պապականությունը Բաբելոնի թագավորությունն է, իսկ նրա իշխանությունը՝ հզոր որսորդ Նեբրոլթի» (Մեկն. Ծ 8)⁹:

Ինչ վերաբերում է Եկեղեցու սրբազան խորհուրդներին, Լույսերը հետևյալ տեսակետներն է արտահայտում.

ա. Ս. Հաղորդության բաժակը պետք է տրվի նաև ժողովրդին: Այսինքն՝ ս. Հա-

⁹ M. Luther, Die reformatorischen Grundschriften, Band 3, München 1983, էջ 10.

դորդությունը պետք է մատակարարվի երկու ձևով՝ Տիրոջ մարմնով և արյամբ: Իրավունք չկա միայն հացով, այսինքն՝ Տիրոջ մարմնով Հաղորդություն տալու, իսկ գինին էլ, ըստ կաթոլիկ եկեղեցու սովորության, վերապահելու միայն քահանաներին: Այս մասին հատկորեն գրված է և՛ ավետարաններում, և՛ Պողոս առաքյալի՝ կորնթացիներին ուղղված Ա թղթում (գրովս ԺԱ, համար 17—34): Նման մի գանգառում նույնիսկ հրեշտակները իրավունք չունեն կատարելու, էլ ուր մնաց պապը կամ մի ժողով հրահանգի այն...: Այսպիսով, ս. Հաղորդության բաժակը զլանալով հավատացյալներին՝ մի տեսակ կալանքի տակ է առնվում ամբողջ խորհուրդը: Իսկ ինչ վերաբերում է գոյացափոխությանը (Transsubstantiation), Լույսերը չի ընդունում այն՝ առարկելով, որ հացն ու գինին նվիրագործվելուց հետո՝ ճշմարտապես լինում են Մարմին և Արյուն՝ Քրիստոսի, բայց պահում են իրենց նյութական հատկանիշները: Դրանք նյութապես շարունակում են մնալ հաց և գինի, սակայն ստանում են հատուկ մի գործություն և ոչ թե, համաձայն հոռմեսական եկեղեցու վարդապետության, դրանք այլևս հաց և գինի չեն ըստ էության (substantz), այլ՝ ըստ արտաքին հատկանիշների (Akzident):

Ա. Հաղորդությունը պետք է խորհրդանշի Տիրոջ Վերջին ընթրիքը, հետևաբար, ինչքան պարզ կերպով ներկայացվի այն, այնքան հարազատ կմնա Վերջին ընթրիքի ոգուն: Այս առնչությամբ արտաքին բոլոր ձևերը, շքեղ հանդերձները, երգերը կամ այլևայլ արարողությունները ոչ մի նշանակություն չունեն: Միակ բանը, որ հաճելի է Աստծուն, հավատացյալների աղոթքն է, իսկ ընթրիքի հիշատակությամբ պատգամվում է մեղքերի թողություն, որն իրականություն դարձավ Քրիստոսի իսկ մահով: Այս մասին Լույսերը հետևյալն է գրում. «Հիսուս ասում է. «Իմ խոսքերը հոգի են և կյանք» (Հովհ. Զ 64): Սրանով նա ցույց է տալիս, որ խոսում է հոգևոր ճաշակման (manoucatio Spiritualis) մասին: Նա, ով հոգեպես է ճաշակում, ընդունում է կյանք, մինչդեռ հրեաները նրկատի ունեն «մարմնավոր ճաշակումը» և դրա համար էլ վիճում են Հիսուսի հետ: Միայն հավատով եղած ճաշակումը կյանք է պարգևում, ինչ որ Ա. Օգոստինոսն էլ ասում է. «Ինչի՞ համար ես պատրաստում ստամոքսդ ու ատամներդ: Հավատա՛ միայն և դու արդեն ճաշակած եղար խորհուրդը». որովհետև, ինքնին, խորհրդի

առկայությունը չէ, որ կյանք է պարգևում, այլ՝ հավատը: Արդարև, շատ-շատերը անարժանաբար՝ ճաշակում են դրանից, և այդ անարժանակում, որ նրանք էլ կյանք ունեն»¹⁰:

Բ. Մկրտության վերաբերյալ Լույսերի տեսակետները չեն շեղվում եկեղեցու դավանածից: Ավելի ուշ, 1528 թվականին գրած իր մի գրության մեջ նա հարցականի տակ է դնում երեխաների մկրտության առթիվ կնքահոր տված հավատի վկայության հարցը: Իսկ այստեղ նա պաշտպանում է նաև մանկամկրտությունը:

Գ. Ապաշխարությունը, իբրև խորհուրդ, Լույսերի համար նշանակում է վերադարձ դեպի մկրտության շնորհը: Նա խստորեն դատապարտում է այն եկեղեցականներին, որոնք այս առթիվ չարաշահում և աղավաղում են Քրիստոսի հետևյալ խոսքերի իմաստը. «Ինչ որ կապեք երկրի վրա, թող կապված լինի երկնքում, և ինչ որ արձակեք երկրի վրա, թող արձակված լինի երկնքում» (Մտթ. ԺԸ 18): Կամ՝ «Եթե մեկի մեղքերը ներեք, նրանց ներված կլինի» (Հովհ. Ի 23): Այս խոսքերը եկեղեցականներին իրավունք են տվել ամեն տեսակ բռնություններ գործելու և մեղքերի թողություններ վաճառելու, մինչդեռ Քրիստոս, ասում է Լույսերը, իր եկեղեցում ոչ թե տիրակալություն հաստատեց, այլ միայն՝ ծառայության պաշոն, ինչ որ առաքյալն էլ է հաստատում՝ ասելով. «Մարդիկ թող համարեն մեզ իբրև պաշտոնյաներ Քրիստոսի և տնտեսներ Աստուծո խորհուրդների» (Ա. Կորնթ. Դ 1): Հետևաբար «կապելու և արձակելու» պատգամը ծառայության մի հրավեր է, որպեսզի ծառայության կոչված եկեղեցականը օգնի ապաշխարողին՝ ձեռք բերելու մեղքերի թողություն: Երբ ապաշխարողը լսում է այդ պատգամը, զգաստանում է և գիտակցում, որ ինքը միայն հավատով և իր մեղքերից արձակվելով կարող է երկնքում էլ արձակվել ստանալ: Լույսերն ընդունում է նաև խոստովանանքի դրությունը, քանի որ դրա մասին Ա. Գրքում ակնարկություն կա (Մտթ. Գ 6, Ա. Հովհ. Ա 9, Հակոբոս Ե 16):

Դ. Դիոնիսի մասին նա համարյա ոչինչ չի գրում, որովհետև ավելորդ է համարում նկատի ունենալ այն իբրև խորհուրդ: Ըստ նրա, եթե ձեռք դնեք երեխաների, հիվանդի կամ տարեցների վրա (Մտ. Ժ 16, Գործք Ը 17, ԺԺ 6, Զ 6, Սրկս. ԺԶ 18, Ա Տիմ. Ե 22) կարելի է նկատել իբրև խորհուրդ, այդ դեպքում ինչո՞ւ հաց ու-

¹⁰ Առդ, էջ 17:

տեղն էլ, քարոզ խոսելն էլ խորհուրդ չենք համարում:

Ե. **Ամուսնության մասին** էլ Լութերը համաձայն չէ Եկեղեցու վարդապետությանը, որովհետև նրա համար այս մեկն էլ չի կարելի խորհուրդ համարել: Նա մեջբերում է Պողոս առաքյալի այն խոսքը, թե՛ «Երկուսը պիտի լինեն մեկ մարմին: Այս խորհուրդը մեծ է» (Եփս. Ե 32): Նա ասում է, որ շատերը սխալմամբ այս նախադասությունից ելնելով՝ խորհուրդ են համարել ամուսնությունը, միևնույն «խորհուրդ» բառի փոխարեն հունարեն բնագրում գրված է «mysterion», որը լատիներենով փոխանակ «mysterium» թարգմանվելու, թարգմանվել է «sacramentum»: Mysterion բառով առաքյալը նկատի ունի Քրիստոսին (Ա Տիմ. Գ 16) և եփեսացիներին ուղղած իր թղթում էլ նա mysterion-ը առնչում է Քրիստոսի հետ և ոչ թե ամուսնության. «Այս խորհուրդը մեծ է, քայց ես ասում եմ Քրիստոսի և Եկեղեցու վերաբերյալ (Եփս. Ե 22):

Լութերը դեմ է ամուսնալուծման, սակայն այս մասին նա արտառոց գաղափարներ է արտահայտում. օրինակ՝ նա ամուսնական կյանքում անկարողության հարցը քննարկելիս գրում է. «Եթե մի կին ամուսնացած է անկարող մի տղամարդու հետ, քայց չի կարող կամ էլ, հավանաբար, չի ուզում դատարանի առաջ, ըստ օրենքի, վկայություններով և աղմուկ հարուցելով փաստել իր ամուսնու անկարողությունը, սակայն ուզում է զավակներ ունենալ կամ էլ կարող չէ ծուկկալ մնալ. ի՞նչ պետք է անի. ես նրան խորհուրդ կտայի ամուսնալուծում պահանջել իր ամուսնուց՝ ուրիշի հետ ամուսնանալու համար, իսկ եթե ամուսինը չհամաձայնի, այն ժամանակ ես նորից խորհուրդ կտայի նրան, որ իր մարդու (ոչ թե ամուսնու, որովհետև այս դեպքում ամուսինը իր հետ միևնույն տան մեջ բնակվող անձն է միայն) համաձայնությամբ հարաբերություն անի մի ուրիշի հետ, օրինակ՝ հենց իր ամուսնու եղբոր հետ գաղտնորեն ամուսնանա, որպեսզի իր ունեցած զավակների հայրը նկատվի այն անձը, որին ժողովուրդը ճանաչում է իբրև այդ կնոջ ամուսինը»¹¹:

Գ. **Ձեռնադրությունն** էլ Լութերի համար խորհուրդ չէ, քանի որ նա պնդում է բոլոր քրիստոնյաների ընդհանուր քահանայության վրա: Քրիստոսի Եկեղեցին, ըստ Լութերի, չի ճանաչում այս խորհուրդը, այլ,

ըստ նրա, այն հնարված է պապական Եկեղեցու կողմից: Քահանայական ձեռնադրությունը մի տեսակ եկեղեցական ծես է ի շարք այլ ծեսերի, որոնք սահմանված են Եկեղեցու հայրերի կողմից, ինչպես օրինակ՝ անոթների, հանդերձների, ջրի, աղի, մոմի, բույսերի, տների, գինու և սրբանց նման բաների օրհնությունը:

Ե. **Վերջին օծումը**, իբրև խորհուրդ, նույնպես ընդունելի չէ Լութերի կողմից: Եկեղեցին այս խորհուրդը հիմնավորում է Հակոբոս առաքյալի հետևյալ խոսքերի վրա. «Հիվանդ է ձեզցից մեկը, թող կանչի եկեղեցու երեցներին, և նրա վրա թող աղոթք անեն, թող յուրով օծեն նրան Տիրոջ անունով: Եվ հավատով արված աղոթքը կփրկի հիվանդին, ու Տերը նրան ոտքի կկանգնեցնի» (Հակոբոս Ե 14—15): Այստեղ Լութերը նույնիսկ հարցական տակ է դնում առաքելական այս թոթի վավերականությունը՝ նշելով, որ իրենցից առաջ էլ շատերը կասկածել են դրա վրա: Արդարև, Երազմ Ռոտերդամցին նույնպես չի ընդունել դրա վավերականությունը, և Եկեղեցու սկզբնական ժամանակաշրջանում վեճեր են եղել դրա մասին, մինչև որ ի վերջո այն ընդունվել է Նոր Կտակառանի կանոնի մեջ: Եթե զանգ էլ ահեհնջ վավերականության պարագան,— ասում է Լութերը,—մի առաքյալ իրավունք չունի մի խորհուրդ հաստատելու: Այս կապակցությամբ նա գրում է.

«Եթե նրանք (եկեղեցականները) առաքյալի ասածը ճշմարիտ և բոլորի համար պատուավորիչ են համարում, ուրեմն ի՞նչ հեղինակությամբ ձեռնադրում են այն ու նրա դեմ գործում: Ի՞նչո՞ւ կատարում են միայն մեկ վերջին օծում. երբ առաքյալի ցանկությունն է ընդհանուրապես կատարել օծում. ողորկեա՛ն նա չի ուզում. ող աւն վերջինը լինի և միայն մահամերձների վրա կատարվի, ալ նա հատակորեն ասում է՝ «Երբ մեկը հիվանդ է»: Նա չի ասում՝ «Երբ մեկը մահամերձ է»: Ես այն կառծիքին եմ, որ այս օծումը այն միևնույն օծումն է, որը վերագրվում է առաքյալներին. «Նրանք բազում հիվանդների օծում էին ուղղով ու նրանց բժշկում» (Մատթոս Զ 13): Դա հատուկ մի սովորություն էր երիտառնական նախնական համայնքում. ողով առաքյալները հոաքքներ էին օրհնում հիվանդների վրա: Աղ սովորությունը, սակայն, վաղուց առդեն վերացել է: Նաև ինքը՝ Հիսուս, իր հավատացյալներին իշխանություն տվեց «օծել հաւածելու, հիվանդների վրա ձեռք դնելու» և այլն: Եվ զատմանալի է, որ նրանք այս խոսքերի հի-

¹¹ Անդ, էջ 107—108:

մատնացույց արեցի ազատության և ծառայության մասին խոսելիս:

«Արդ, սկսե՞ք ներքին և հոգևոր մարդու» տեսնելու համար, թե ինչ է հարկավոր, որպեսզի նա դառնա բարեպաշտ և ազատ քրիստոնյա և աղպես էլ կոչվի: Արդարև, բացահայտ է, որ արտաքին ոչ մի բան չի կարող նրան քրիստոնյա դարձնել, որովհետև նրա բարեպաշտությունն ու ազատությունը, ինչպես նաև բարկությունն ու գերվածությունը ոչ մարմնական են և ոչ էլ արտաքին:

«...Այսպիսով, հոգու համար ոչ մի օգուտ չի ունենա, երբ մարդ իր մարմնի վրա օրհնված հանդերձներ դնի (ինչպես բահաճաններն ու եկեղեցականներն են անում) կամ երբ նա մարմնապես եկեղեցիներում և սուրբ վայրերում գտնվի, շրթներով աղոթք մատուցի, պահեցողություն անի, ուխտագնացություն կամ բարի գործեր կատարի, որոնք լոկ մարմնի միջոցով և կատարվի մեջ կարող են իրագործվել: Սա մարմնի անջ կարող են իրագործվել: Սակայն այն, ինչ հոգուն բարեպաշտություն է շնորհում և նրան ազատություն բերում, բոլորովին տարբեր բան պետք է լինի, որովհետև վերոհիշյալ բոլոր սովորություններն ու արարողությունները որևէ չար, կեղծավոր ու շողոքոթ մարդ էլ կարող է կատարել:

«Հոգին, սակայն, միայն սուրբ Ավետարանում, այսինքն՝ Քրիստոսի քարոզած աստվածային խոսքի մեջ է ապրում, անմեղ է, ազատ է և քրիստոնյա: Բացի Սուրբ Գրքից, նա ուրիշ ոչ մի տեղ չունի՝ ո՛չ երկրներում և ո՛չ էլ երկրի վրա՝ պահելու համար հիշյալ հատկանիշները, ինչպես որ Հիսուս ինքն իսկ ասաց. «Ես իսկ եմ հարությունացում ու կյանքը, ով հավատում է ինձ՝ նա հավիտյան պիտի ապրի» (Հովհ. ԺԱ 25): Կամ՝ «Ես եմ ճանապարհը, ճամարտությունը և կյանքը» (Հովհ. ԺԴ 6): Նմանապես՝ «Մարդ միայն հացով չի ապրի, այլ՝ ամենայն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստուծո թերահից» (Մտթ. Դ 4): Աղպես էլ մեզ համար այժմ պետք է պարզ լինի, որ հոգին ոչ մի բանի պետք չունի, բացի Աստուծո խոսքից: Միայն Աստուծո խոսքն է, որ օգուտ կրերի նրան և ուրիշ ոչինչ: Իսկ երբ հոգին արդեն լցված է Աստուծո խոսքով, այն ժամանակ այնև ոչինչ կարիք չի ունենա, որովհետև նա այդ խոսքի մեջ առատորեն գտնում է բավականություն, կերակուր, ուրախություն, խաղաղություն, լույս, արվեստ, արդարություն, ճամարտություն, իմաստություն, ազատություն և ամենայն բարիք: Սաղմոսագրքում, հատկապես ԾԺԸ սաղմոսում, կատարվում

ենք, որ մարգարեն, բացի Աստուծո խոսքից, ուրիշ ոչ մի բանի չի ձգտում: Իսկ Սուրբ Գրքում ծանրագույն պատուհաս և Աստուծո բարկության արտահայտություն է համարվում այն, երբ Աստված իր խոսքը վերացնում է մարդկանց միջից, սակայն երբ նա իր խոսքն է ողարկում, դա համարվում է չգերազանցված մի մեծ շրջոհ, ինչպես որ հաստատվում է ԾԶ սաղմոսի 20-րդ համարում. «Նա իր խոսքն ողարկեց, որպեսզի բժշկի նրանց»: Քրիստոսի պաշտոնն էլ ուրիշ բան չէր, եթե ոչ Աստուծո խոսքը քարոզելը: Նույնպես և բոլոր առաքյալները, եպիսկոպոսները, քահանաներն ու հոգևոր դասը կոչված են Աստուծո խոսքի սպասավորությանը, թեև այժմ, դժբախտաբար, այլ է դրությունը:

Ըստ Լութերի, մարդու ներաշխարհին, այսինքն՝ ներքին, հոգևոր մարդուն, դրսից ոչ ոք չի կարող ազատություն տալ, ո՛չ արտաքին այն պայմանները, որոնց մեջ նա ապրում է և ո՛չ էլ ծեսերն ու քարեպաշտական սովորությունները, այլ միայն՝ Հիսուսի Ավետարանը՝ մարդացած, չարչարված, հարությունացած և փառավորված Աստուծո Որդու պատգամը: Այդ պատգամը միայն հավատով կարելի է ոմբոնել: Այստեղ նորից շեշտվում է հավատով արդարանալու յուրօրինակ տեսակետը: Հիսուս փեսան է, մարդու հոգին՝ հարսը, իսկ հավատը՝ փեսան ու հարսը հրաբ միացնող ամուսնական մատանին: Հավատով արդարանալու մասին Լութերը մեջբերում է նաև Պողոս առաքյալի հետևյալ խոսքը. «Արդարացման համար ստույգ պետք է հավատալ» (Հռոմ. Ժ 10):

Մարմինը, սակայն, մտնում առատությունը չունի, ինչ որ հոգին: Քրիստոնեան ազատ է ըստ հոգու, սակայն ըստ մարմնի՝ նա ծառա է իր հոգուն: Դուս համար էլ նա պետք է առա պահի, հսկում նատառի, աշխատի, կոթի իր մարմինը, որպեսզի այն արգելք չհանդիսանա հոգու ազատությանը:

Մարմնի ճնշումը կամ գեղմածությունը հակադրելով հոգեկան ազատությանը՝ Լութերը հետագայում քննադատել է այդպիսիների ապատամբությունը, իբրև մի ձոգտում դեպի «մարմնական» ազատագրում: Ծանոթացման կարգով ներկայացրինք եկեղեցու բարեկարգության վերաբերող Մարտին Լութերի գլխավոր գրությունները: Դրանց մեջ, բնականաբար, շատ բան քննադատելի կամ փոփոխելի է, ինչ որ սույն

¹⁵ M. Luther, Werke I, Jnsel Verlag 1983, էջ 239—241.

հողիւծում որոշ չափով մատնանշվեց: Սակայն մեկ բան պետք է մեզ համար հստակ լինի. այն, որ Լուսերը իր ժամանակաշրջանի ամենահանդուգն և հեղափոխական մտածողն է եղել, որի հետապնդած ազնիվ նպատակն էր բարեկարգել եկեղեցին և պայքարել գոյություն ունեցող քարացած ու հետադիմական մտքերի և միջնադարյան կույր հավատի դեմ:

Այսօր էլ Լուսերը մեզ առիթ է տալիս մտածելու և խորհրդածելու կրոնական մի շարք հարցերի մասին, որոնց վրա մենք հաճախ բավարար ուշադրություն չենք դարձնում: Հետևաբար նրա գործերի թարգմանությունը մեծ նպաստ կլինի մեզ համար՝ ճշգրտորեն ճանաչելու և գնահատելու գերմանացի այս մեծ մտածողին:

